Το δυσδιάκριτο παράλογο της οικολογίας (Χρήστος Γιανναράς)

Categories : ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Date : 14 Ιανουαρίου, 2008

Μας κατακλύζουν κάθε μέρα απειλές και προειδοποιήσεις των οικολόγων: Η υπερθέρμανση του πλανήτη είναι πια άμεσος κίνδυνος, προκαλεί δεινά που ήδη γευόμαστε, τα σημερινά συμπτώματα θα εξελιχθούν ταχύτατα σε εφιάλτη. Το κλίμα έχει αλλάξει, οι πάγοι των πόλων λιώνουν, η στάθμη των θαλασσών ανεβαίνει. Μεγάλες εκτάσεις ξηράς ερημοποιούνται ή θα καλυφθούν από τις θάλασσες, οι τροπικές θερμοκρασίες επεκτείνονται στην εύκρατη ζώνη. Τυφώνες και πλημμύρες πυκνώνουν και θα επιτείνονται καταστροφικά.

Η καθημερινή, πληθωρική, επίμονη κατατρομοκράτηση μοιάζει να έχει κίνητρα αγαθά: Να ενημερωθούμε οι κάτοικοι του πλανήτη, να μας γίνει συνειδητός ο κίνδυνος. Και με τους εθισμούς που διαθέτουν οι δυτικές κοινωνίες, αιώνες τώρα, στην προτεσταντική ορθοπραξία (στις οφειλόμενες «καλές πράξεις» κάθε μέρα) να παροτρυνθούμε σε αλλαγή συμπεριφοράς. Το οικολογικό πρόβλημα να το αντιμετωπίσουμε σαν καλά προσκοπάκια: Να ξεχωρίζουμε κατά είδη τα σκουπίδια μας συμβάλλοντας στην ανακύκλωση. Να περιορίσουμε την κατανάλωση ενέργειας, τη σπατάλη νερού. Να χρησιμοποιούμε ποδήλατο και όχι αυτοκίνητο, ήπιες μορφές ενέργειας για οικιακή εξυπηρέτηση. Κ.λπ., κ.λπ.

Ο μάλλον κυριότερος λόγος της πληθωρικής κατατρομοκράτησης είναι να ενεργοποιηθούμε πολιτικά οι πολίτες: Να ασκήσουμε πίεση στις κυβερνήσεις για να προχωρήσουν σε μέτρα ελέγχου της ρύπανσης του περιβάλλοντος από επιχειρήσεις, κρατικές και ιδιωτικές. Να αναγκαστεί η κρατική εξουσία να αναχαιτίσει με θεσμικά μέτρα την περιβαλλοντική καταστροφή.

Σε άλλες, μακρινές εποχές το πρόβλημα της κοινωνικής αδικίας, της εκμετάλλευσης, των ταξικών αντιθέσεων, είχε γεννήσει πολιτικά κινήματα θυσιαστικής ανιδιοτέλειας γι’ αυτό και αξιόλογης κοινωνικής δυναμικής. Και τα κινήματα δεν άργησαν να μετεξελιχθούν σε κόμματα, να καταλήξουν κάστες ιδιοτελών, συχνά χυδαίων συμφερόντων ή εξουσιολαγνείας. Το ίδιο φαινόμενο επαναλαμβάνεται σήμερα με αφορμή την οικολογική απειλή. Οικολογικά κόμματα (ή «συνιστώσες» κομμάτων) γλείφουν κιόλας το κόκαλο της εξουσίας ή εξευτελιστικά το ορέγονται.

Τα άλλοτε κινήματα των κοινωνιοκεντρικών (σοσιαλιστικών) διεκδικήσεων αποδείχθηκαν θεμελιωμένα σε μιαν αντίληψη για την κοινωνία μονότροπα (ιστορικο-υλιστικά) καθορισμένη, δηλαδή αυθαίρετη και γι' αυτό πλασματική. Ηθελαν την κοινωνία κολλεχτίβα, εταιρισμό αδιαφοροποίητων ατόμων «επί κοινώ συμφέροντι». Οδηγήθηκαν στη φρίκη του πουριτανικού ολοκληρωτισμού και κατέληξαν σε δραματική ιστορική αποτυχία. Σήμερα τα οικολογικά κινήματα και κόμματα μοιάζουν να μη διδάχτηκαν τίποτα από το φιάσκο των σοσιαλιστών: Θεμελιώνουν τις δραστηριότητες και επιδιώξεις τους σε απόλυτο κενό κοσμολογικού και ανθρωπολογικού «νοήματος», διολισθαίνουν στην πουριτανική μονοτροπία του ωφελιμισμού.

Παρακάμπτουν το καίριο ερώτημα: Πώς είναι δυνατόν να επιχειρούμε αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος με τα ίδια ακριβώς κίνητρα, τα ίδια κριτήρια, τις ίδιες σκοποθεσίες που γέννησαν αυτόν τον εφιάλτη; Αν η καταστροφή του περιβάλλοντος είναι το οργανικό επακόλουθο μιας αλόγιστης χρησιμοθηρίας, ακόρεστης δίψας του ανθρώπου για ατομοκεντρικές εξασφαλίσεις, ανέσεις, ηδονικές διευκολύνσεις και απαλλαγές από κόπο, προσπάθεια, αναμονή, δεν είναι παράλογο να πιστεύουμε ότι με τα ίδια χρησιμοθηρικά κριτήρια θα δαμάσουμε τη χρησιμοθηρία;

Είναι παράλογο, γιατί την προτεραιότητα του χρήσιμου, του ατομοκεντρικού ωφελιμισμού, τη συντηρεί και την προάγει η ενστικτώδης ανάγκη, η ορμή της αυτοσυντήρησης - αυτασφάλισης, της κυριαρχίας, της ηδονής. Δεν είναι δυνατόν η ορμή να χαλιναγωγήσει την ορμή για χάρη της ορμής. Και η εκλογίκευση της ορμής που στοχεύει στη συνέχεια και διάρκεια των ικανοποιήσεών της, παίρνει αναπόφευκτα τη μορφή: να περιοριστούν οι διευκολύνσεις όλων των άλλων για να συνεχιστούν οι δικές μου. Είναι τυχαίο άράγε που τα οικολογικά ενδιαφέροντα καλλιεργούνται, κατά κανόνα, από ανθρώπους της μεσοαστικής και άνω τάξης; Κατέβηκαν ποτέ στους δρόμους για οικολογικά αιτήματα οι άνθρωποι της στέρησης, η φτωχολογιά;

Το οικολογικό πρόβλημα δεν εξαντλείται σε κάποιο «λάθος» οργανωτικό ή λειτουργικό του κοινωνικού μας βίου, λάθος στη χρήση των επιτευγμάτων της τεχνολογίας, στην ορθολογική τους εκμετάλλευση, σε δυσλειτουργίες του «κοινωνικού κράτους». Ούτε οφείλεται το οικολογικό πρόβλημα σε χαλάρωση της ωφελιμιστικής μας ηθικής, σε άμβλυνση των κανονιστικών αρχών συμπεριφοράς. Η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος είναι το αθέλητο, αλλά οργανικό γέννημα ενός γενικευμένου «τρόπου του βίου», δηλαδή ενός πολιτισμού, του πολιτισμού της Νεωτερικότητας.

Γέννημα του καταναλωτικού τρόπου του βίου. Οι άνθρωποι της Νεωτερικότητας ξέρουμε μόνο να καταναλώνουμε (να κατέχουμε, να κυριαρχούμε, να ευφραινόμαστε), όχι να σχετιζόμαστε, όχι να κοινωνούμε. Δεν φταίμε γι' αυτό, δεν

είναι ηθικό μας παράπτωμα για να το κατακεραυνώνουν οι ιεροκήρυκες, είναι ο κοινός τρόπος βίου που αυτονόητα μας επιβάλλεται. Η Νεωτερικότητα είναι πολιτισμός που προέκυψε από το μέγα (για το δυτικοευρωπαϊκό παρελθόν) επίτευγμα θεσμικής (και παντοδαπής) προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου. Σκεπτόμαστε, μιλάμε, οργανώνουμε τη ζωή μας με βάση το «δικαίωμα», δηλαδή τον ατομοκεντρισμό, τη θωράκιση του εγώ. Δεν ξέρουμε να κοινωνούμε, να μοιραζόμαστε, δεν υποπτευόμαστε τη χαρά της αυθυπέρβασης, της αυτοπροσφοράς, την ερωτική ανιδιοτέλεια.

Για να αντιμετωπιστεί το οικολογικό πρόβλημα πρέπει να αλλάξει (αν προλάβει) το πολιτιστικό «παράδειγμα». Και αυτή η αλλαγή δεν είναι του χεριού μας, δεν μεθοδεύεται. Θα γεννηθεί η αλλαγή όταν μεταβληθούν οι προτεραιότητες των αναγκών μας, η ιεράρχηση των αναγκών μας. Οι πολιτισμοί δεν προκύπτουν από την εμπέδωση (ή την επιβολή) «ιδεωδών», «αξιών», «υψηλών στόχων», γεννιούνται από τις ανάγκες: ποια είναι πρώτη μας ανάγκη, ποια δεύτερη. Θα προστατέψουμε αποτελεσματικά τη φύση όταν πρώτη κοινή μας ανάγκη και χαρά θα είναι ο σεβασμός της φύσης, η σχέση με τη φύση, όχι η υποταγή της στις εγωκεντρικές μας ορέξεις, όχι η κατανάλωση της φύσης.

Εναν πίνακα ζωγραφικής κάποιος (υποθετικός) ανίδεος τον βλέπει μόνο σαν χρηστικά υλικά: τελάρο και μπογιατισμένο μουσαμά. Πρέπει να φτάσει ο ανίδεος να αναγνωρίσει στον πίνακα εικαστικό λόγο μοναδικό, ανόμοιο και ανεπανάληπτο: την προσωπική ετερότητα και αμεσότητα παρουσίας του καλλιτέχνη. Τότε θα σεβαστεί με δέος τον πίνακα – έτσι θα σεβαστεί και ο άνθρωπος τον κόσμο.

Για να φτάσουν οι κοινωνίες μας στον σεβασμό της ύλης, θα έχουν ανακαλύψει τη χαρά της σχέσης υπέρτερη της θωράκισης με δικαιώματα. Θα έχουν περάσει από το προ-πολιτικό στάδιο της εξισορρόπησης συμφερόντων στην πολιτική ως άθλημα «κατ' αλήθειαν» βίου.

(Πηγή: "Καθημερινή" 16/12/2007)